

Наталя Хребтова

**ФОРМУВАННЯ ЖИВОЇ ВІРИ
І РОЗВИТОК ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ
У СУЧАСНОГО МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ УКРАЇНЦІВ
(ВПРОВАДЖЕННЯ ІДЕЙ ВИДАТНИХ ДІЯЧІВ
УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО І ДУХОВНОГО
ВІДРОДЖЕННЯ ХІХ СТОЛІТТЯ)**

Тема національного і духовного відродження як ніколи є актуальною в цей важкий для нашої країни час. Видатні сини і доньки України ХІХ ст. розуміли, що ці два складники процесу відновлення мають бути тісно переплетеними між собою (тобто не окремо національне і окремо духовне, а саме разом, у тісному взаємозв'язку, вони повинні іти поруч як єдиний процес відродження держави та духовного, морального, культурного й просвітницького оновлення народу). Як відомо, значна частина просвітницької роботи у всі часи велася на ниві педагогіки й виховання молодого покоління як культурно-духовних спадкоємців нації та її надії на краще майбутнє народу. Відтак невід'ємною умовою у процесі успішної розбудови будь-якої держави та всіх сфер її суспільного життя постає християнське виховання дітей і молоді, що набуває неабиякої актуальності та важливості для відбудови України в умовах сьогодення.

Упродовж останніх десятиліть політика більшовицької росії зробила все для того, щоби вибити з-під ніг «братнього» народу цей духовний фундамент. Проблема віри не вписувалася у рамки матеріалістичної парадигми освіти та виховання, яку нав'язували «органи» у всіх сферах життя суспільств республік колишнього СРСР. Саме тому в нашій країні зазначена проблема майже не досліджувалася академічною педагогікою, не кажучи вже про впровадження її в освітній процес.

В умовах сучасного процесу гуманізації та демократизації національного шкільництва все більше науковців і педагогів України висловлюються про те, що «на сьогодні релігія як форма суспільної свідомості повинна продуктивно використовуватися у сфері виховання молодого покоління» (Груць, 2014: 79), при чому підкреслюється, що її слід розглядати «як один із головних компонентів у формуванні цілісної особистості», навіть «конкуруючи в цьому сенсі з соціалізацією» (Груць, 2014: 80).

У зазначеному контексті варто наголосити на необхідності подолання наявних у свідомості людей міфів про «протистояння» науки та віри, адже ці процеси не протиставляються, а навпаки, постають у цілісності і взаємозумовленості. Світова історія свідчить про те, що віра у Творця аж ніяк не перешкоджала розвитку науки, а навпаки — «стала одним із основних імпульсів її становлення» (Груць, 2014: 73). Більшість видатних учених не тільки вірили в існування Бога, а й відобразили свою віру в науково-

дослідницькій діяльності в різних її сферах (наприклад, у ХІХ ст. до таких можна зарахувати засновників класичної науки М. Фарадея (1791–1867) у сфері вивчення явищ магнетизму, Ч. Бебеджа (1792–1871) — інформатики, Г. Менделя (1822–1884) — генетики, Л. Пастера (1822–1895) — бактеріології, Л. Кельвіна (1824–1907) — термодинаміки, Дж. К. Максвелла (1831–1879) — електродинаміки, термодинаміки). І сьогодні чимало науковців є віруючими, тому що, у міру пізнання навколишнього світу і його законів, побудови систем, окремих об'єктів і живих створінь, як наприклад, ока чи мозку людини, вивчаючи будь-який орган, вони все більше переконувалися, що «такий надзвичайно складний феномен не міг виникнути сам. Це результат дії вищої сили — Бога» (Груць, 2014: 73).

Феномен віри і його значення у всіх сферах суспільного розвитку з давніх часів був у центрі уваги Отців Церкви: Августина, Боеція, Іларія з Пуатьє, Климента Олександрійського, Тертуліана, Томи Аквінського та ін. До віри зверталися науковці, до неї закликали політики й державні діячі. Особливу увагу на проблемі віри зосереджували зарубіжні науковці і філософи: Г. Гегель, Р. Декарт, А. Айнштайн, І. Кант, Н. Кузанський, Г. Ляйбніц, Дж. Локк, Л. Фейєрабах та ін. У нашій країні обговорення питань віри в Бога пов'язане з іменами таких мислителів: Г. Ващенко, Ю. Дзерович, М. Костомаров, С. Кримський, М. Пирогов, С. Русова, Г. Сковорода, К. Ушинський, П. Юркевич та ін. Проблема

духовного виховання присвячені наукові праці вітчизняних психологів І. Бега, В. Бондаревської, І. Зязюна, а питання виховання духовних цінностей молодого покоління та студентської молоді глибоко висвітлено такими сучасними українськими вченими, як Г. Груць, Б. Нагорний, О. Олексюк, О. Семашко, Д. Чернилевський, В. Яковенко та ін. Історичний аспект розвитку проблеми релігійно-духовних цінностей як умотивованих потреб розвитку особистості студентів вивчено Г. Груць (Груць, 2021).

У контексті теми нашої конференції значної уваги заслуговують спроби донести важливість впливу віри на всі сфери суспільного життя, передусім в аспекті відбудови української держави, видатних діячів-просвітителів національного і духовного відродження України ХІХ ст. Їхній внесок є цінним не тільки в історичному ракурсі, а насамперед для подолання численних кризових явищ і розвитку всіх суспільних процесів сучасної української держави, віднови того духовного фундаменту, без якого неможливе повноцінне життя народу.

У суспільному і культурно-просвітницькому житті України вказаного періоду, як відомо, значний вплив мали організації і рухи: «Просвіта», «Руська трійця», «Громади», «Наукове товариство ім. Т. Шевченка», а також такі постаті, як П. Куліш, А. Шептицький, О. Вітошинський та ін. Проте в їхніх ідеях та діяльності неодноразово робився акцент не лише на культурно-національному відродженні, а насамперед на духовному розвит-

ку, на формуванні в українців християнської віри, цінностей та чеснот, що народжуються в душах людей як її наслідок.

Прихильники релігійности висунули слушні аргументи: історично перші моральні норми та юридичні постулати сформульовано в релігії, а саме вся система законодавства багатьох країн базується, в основному, на Господньому законі та християнському вченні, взятому з Біблії. Відтак просвітителі ХІХ ст. вважали за необхідне подбати про те, щоби ця Книга стала доступною для читання не лише духовенства, а й простого українського люду. Так, наприклад, П. Куліш, який присвятив своє життя духовному просвітленню українців і впровадженню в народ живої віри в Бога, розуміючи важливість читання Святого Письма рідною мовою, переклав його українською, щоб Боже слово стало доступним для кожної людини з народу. Український письменник, греко-католицький священник, поет, мовознавець, перекладач, член «Головної Руської ради» в м. Львові (1848 р.) К. Скоморовський здійснив переклад книги Діянь апостолів Святого Письма.

Досить вдалу спробу сконцентрувати зміст і основні постулати християнської віри й показати для широкого кола читачів причинно-наслідкові зв'язки залежності між подіями, описаними в історії різних країн та України, і дотриманням владою та народами цих країн духовних законів і істин, що проголошуються в Божому Слові, зроблено в книзі «Закон Божий або Книги бугтя українського народу» членами Кирило-Методіївського братства,

що мала численні перевидання і коментування іншими науковцями та просвітителями, до яких додавалися передмови різних упорядників цих видань (Зайцев, 1918; Костомаров, 1918; Костомарів, 1921; Білецький, 1942; Костомаров, 1991; Янівський, 1947). В. Івашків упорядкував та зробив сучасне видання цієї книги, до якої долучив також деякі інші документи братства та написав передмову (Закон Божий, 2024). Орієнтиром для створення кирило-методіївцями зазначеної праці дослідники вважають публіцистичну брошуру А. Міцкевича «Книги народу польського і польського пілігримства», сучасне видання тексту якої зроблено в цьому ж виданні.

Члени Кирило-Методіївського братства не бачили свободи без віри. У тексті «Книг буття українського народу» знову підкреслено братчиками, що «через їх (історичні події. — Н. Х.) Господь хотів показати усім язикам, що нема свободи без віри Христової» (Книги буття, 2024: 29), причому віри саме в Ісуса Христа, при цьому проголошуючи Його нашим Господом і єдиним небесним царем. Так, акцентується на тому, що «єдин єсть Бог істинний і єдин цар над родом чоловічеським», і «немає другого царя, тільки один цар небесний утешитель» (Книги буття, 2024: 24) «єдин бо єсть Бог і єдин цар — Господь неба і землі» (Книги буття, 2024: 25).

Якщо проаналізувати цю працю, то простежується чіткий взаємозв'язок залежності щасливого життя народу від його віри

в Бога, а також ясно показано появу всіх нещасть, які спіткали людство в різних країнах у різні епохи, соціальної нерівності, несправедливості та всякої кривди як наслідок відступництва цих народів та їх керівників від віри, недотримання закону Божого в часах Старого Завіту і неприйняття жертвовного й мученицького відкуплення Христом гріхів людьми в час Нового Заповіту.

Вихід із катастрофи братчики вбачають у правдивому наверненні людей до Христа, усвідомлення своєї гріховності, щирого покаяння, щоби кожна людина наново прийняла Ісуса своїм Господом і визнала, що потребує Спасителя, щоб український народ став народом Божим, а Господь Ісус — нашим царем і Богом. Щоб кожен знову воскрес для нового життя в Ісусі.

Саме таке бачення відображається і в усіх інших документах кирило-методіївців.

Таким чином, звертаючись до історичного досвіду та ідей просвітителів ХІХ ст., бачимо їх невпинне прагнення донести, що процес відродження нашої нації й держави необхідно почати з навернення невіруючих українців до правдивої християнської віри, із трансформування формальних, «літепних» християн у «гарячих», які б не лише вірили в існування Бога, а жили вченням Ісуса й перебували у *Ньому*, способом свого життя засвідчивши те, у що вірять. Видатні українські діячі просвіти зазначеного періоду розуміли, що досягти цього можливо передусім завдяки християнському вихованню молодого покоління, наповнивши

зміст освіти в дитсадках і школах інформацією, яка показувала б дітям велич та премудрість Бога-Творця, що виявляється у красі й складності будови та функціонування Його творінь, розкривала б любов і жертву Ісуса, навчала б моральних норм і формувала б духовні цінності на основі біблійних притч і творів тощо. Для прикладу, варто згадати «Читанку» М. Шашкевича, у зміст якої він вклав не просто тексти про народ, родину, фольклор та ін., а ставив за мету навчити дітей віри в Бога, тому ця книга наповнена також притчами зі Святого Письма, приповідками і віршами, що прославляють Бога тощо. Священник і релігійний діяч Української Греко-Католицької Церкви, богослов, письменник, педагог, професор Львівського університету, редактор часопису «Рускій Сіонь» І. Бартошевський у Галичині був знаним автором богословських, гомілетичних та педагогічних праць, став першим викладачем Львівського університету, кому вдалося створити авторський навчальний посібник із педагогіки. Його «Християнсько-католицька педагогія або наука о вихованю» (Бартошевський, 1909) зробилася путівником для вчителів не лише в майстерності викладання основ наук, а насамперед це була спроба передати педагогам уміння вкладати християнський підтекст у процес навчання і виховання учнів.

Ідеї та досвід діячів української просвіти XIX ст. (як і їх послідовників у XX ст. — С. Русової, Г. Ващенко та ін.) переконують у тому, що фундаментом для розбудови міцної української

держави і всіх сфер її суспільства, віднови національної ідентичності, успішного розвитку культури, науки, мистецтва і просто щасливого життя народу України є формування живої християнської віри. Вважаємо, що як нація молодій країні, яка прагне незалежності та дійсно успішного реформування всіх сфер суспільного життя, ми не можемо цього ігнорувати, і нашим обов'язком постає перегляд змісту, шляхів побудови й способів організації освітнього процесу на засадах християнства.

Сьогодні в нашій державі існує багато проблем, пов'язаних насамперед із війною. Аналітики та експерти називають багато причин виникнення та тривалості цього міждержавного конфлікту і тих страшних втрат, яких зазнають сьогодні дочки і сини України. Якщо подивитися на цю проблему глибше, із позиції світу духовного, то виникає багато запитань, як-от: «Де є Бог у всьому цьому?», «Якщо Бог є, то чому Він допускає таке зло?», «Чи є надія в українського народу на Божу допомогу?». Інколи ми уникаємо чи навіть не задумуємось над таким запитанням: «А чи є в українців достатньо віри в Бога, щоб по цій вірі Бог допоміг нам?»

Звідки ж починається християнська віра? Як уже зазначено, вона бере свій початок у 30–33 рр. н. е. від Ісуса Христа. Багато сучасних українців, які вважають себе християнами, не завжди із впевненістю можуть сказати, у що вони вірять, які цінності чи релігійні постулати вони сповідують, що можна, а чого не можна,

що є гріхом, а що не є ним і т. д. Але на всі ці запитання відповідь завжди буде та сама: все те, про що говорив Ісус і чого Він навчав — те і є християнськими нормами і цінностями, а чого Він не говорив і не навчав — це не належить до християнського вчення.

Загальновідомими словами Ісуса, які всі ми часто повторюємо і які він повторював до людей неодноразово, є такі: «Хай тобі станеться за твоєю вірою» (Матея 8: 13). То в що ми повинні вірити сьогодні? Чого ми повинні вчити своїх дітей? Чи є нашим завданням лише виховати дитину успішною в цьому світі, інтелектуально розвинутою, «моральною» особистістю? Яке покоління ми готуємо собі на зміну? Чи тільки у світській успішності полягає сенс життя та наше щастя?

Щоби відповісти на ці запитання, насамперед ми маємо розібратися в собі, чого ми прагнемо, куди прямуємо, у чому вбачаємо смисл життя? Адже зрозуміло, що в наших дітях ми свідомо чи несвідомо будемо намагатися розвинути те, що є цінністю для нас самих.

Людина природно має три основних види потреб: потреби фізичні, душевні і духовні. Нерідко ми все життя за чимось жемемось, прагнемо досягти статусу в суспільстві, визнання, влади, грошей, але багато людей, які вже досягли цього, свідчили про те, що це не дає їм відчуття справжнього щастя і задоволення від життя. Ще мудрий цар Соломон, який мав усе — і владу, і багатство, і жінок, і любов народу, у результаті дійшов до висновку, що

все це є «марнота й гонитва за вітром». Чому людина вже з молодих літ шукає задоволення від алкоголю, наркотиків, дошлюбних статевих стосунків (нерідко з різними партнерами) та інших сумнівних задоволень, чого вона насправді прагне? У кожній людині закладена, крім фізичних і душевних потреб та інстинктів, потреба чогось вищого, духовного, і насправді це є потреба Бога. Тільки часто молода людина не усвідомлює цього і цю свою духовну порожнечу прагне заповнити задоволеннями, які нерідко є шкідливими, руйнують її особистість, а також стосунки з іншими людьми. Святий Августин у свій час зауважив: «Неспокійне моє серце, поки не спочине у Тобі (в Господі)». І насправді кожна особистість ще з раннього віку шукає Бога. Якщо вчасно допомогти їй шукати у правильному напрямку і знайти живу віру в живого Ісуса, то можна сміло припустити, що тоді вона не піде по згубному шляху гріховних задоволень, які в майбутньому зруйнують її життя.

Але чи можемо ми дитині прищепити щось, чого не маємо самі? Як відомо з педагогіки, неможливо навчити дитину складати речі на місце, не говорити нецензурних слів, якщо дорослий, який цього вимагає, сам чинить інакше. Неможливо навчити чогось дитину, якщо не засвідчувати це постійно власним прикладом і своїм життям. Це стосується також і віри в Бога. Якщо ми хочемо прищепити й розвинути цю віру в дитячих душах, насамперед ми повинні почати з себе, гаряче запрагнувши і запросив-

ши Ісуса у своє життя і прийнявши Його своїм Господом, поставити Бога на першому місці у всіх сферах свого життя і діяльності. Кожен має застановитися над таким питанням: а чи дійсно Ісус Христос є моїм Господом і Спасителем? Як говорить до нас Ісус, «не кожний, хто промовляє до мене: Господи, Господи! — увійде в Царство Небесне, лише той, хто чинить волю Отця мого, що на небі» (Матея 7: 21). Отже, якщо хтось лише *вірить в існування* Бога, говорить про це і навіть, можливо, відвідує храм, але *не живе* так, як вчить Ісус, не робить того, що Він каже нам у Святому Письмі, об'являючи нам волю Отця, тоді Ісус не є Господом цієї людини. Ісус тільки для того є Господом, хто живе згідно з Його Словом. Лише коли на першому місці в людини є Бог і вона своїм життям це засвідчує, тоді Ісус стає Господом усіх сфер її життя, і, як наслідок, в кожній цій сфері Він наводить свій Божественний порядок і мир, — тільки тоді ця особа стає посправжньому щасливою, її життя наповнене смыслом, є плідним і слугує зразком для наслідування іншими, у тому числі й дітьми. Отці Церкви неодноразово висловлювалися про те, що «духовне життя — це фундамент для всього іншого», часто цитуючи Св. Августина: «Коли Бог є на першому місці, то все інше на відповідних місцях». Адже й Митрополит А. Шептицький підкреслював, що «вірити — це не тільки обов'язок людини, але се враз і найбільше її щастя; а не вірити — се найбільша нужда, найбільше вбожество, найстрашніше нещастя». І цей «щасливий» або «не-

щасливий» спосіб життя кожна особа передає як послання іншим людям, впливаючи на них своїм прикладом.

А що можна сказати про зміст освіти в сучасних її закладах? Зараз у школах України не лише в змісті читанок чи інших підручників відсутні згадки про істинного Бога, а також не передбачено спеціальних занять чи уроків для формування в молодого покоління віри в Нього і розвитку християнських цінностей. Так звані уроки християнської етики, які входять лише у варіативну частину занять у школі, в останні роки вибираються у навчальний процес рідко, а в багатьох школах і взагалі виключені з нього. Та якби в кожному класі і був щотижня урок християнської етики, лише цього є замало для формування особистості християнина з живою вірою і християнською свідомістю. Крім вчителя християнської етики на дитину чинять значний вплив насамперед її сім'я, родина, колектив вчителів, оточення друзів та інших членів суспільства. То чи може сформувати живу віру збір моральних правил — «етика», навіть якщо вона і християнська?

Ми намагаємось прищепити дитині християнські цінності, щоб вона дотримувалась Десяти заповідей Божих, щоб вона ви зубрила напам'ять молитви і Шість правд віри, тобто ми моралізуємо її, але робимо це без належної мотивації. Ще в минулому столітті психологи дійшли до висновку, що діяльності без мотиву не буває, що будь-яка діяльність людини має бути належно мотивованою. Тому подекуди на наші моралізування дитина від-

повідас внутрішнім спротивом, задаючи собі запитання: «А навіщо мені це потрібно?», «Для чого ходити в церкву, як мені і так непогано», «Для чого дотримуватися Десяти заповідей?» і т. п. І вона буде по-своєму правою. Бо ми не розкрили їй самої суті християнства, не познайомили з живим Ісусом, не пояснили, що Він зробив особисто для неї (а не лише «для людства»), не показали, як зміниться її життя, якщо вона буде мати справді живі особисті стосунки зі своїм Господом.

Згадаймо реальну історію з життя Ісуса і Його учнів, описану в Євангелії від Марка 5, коли Ісус воскресив померлу дівчинку, а потім звелів батькам «дати їй їсти». Тобто яким є процес спасіння цієї дитини? Спочатку Ісус воскрешає її до життя, а вже потім дбає про те, щоби нагодувати її. Чи бере сучасна церква і вчителі віри приклад з Ісуса? Нерідко ми хочемо «нагодувати» моральними правилами і доктринами духовно мертвих людей, які ще не воскресли до життя в Господі. Тому спочатку потрібно вчинити «воскресіння» — народження з висоти, щоб особистість пізнала живого Ісуса, відчула на собі Його любов і зажагнула жити з Ним, іти за Ним, пронести цю живу віру і відповідний спосіб життя, який з цієї віри випливає, через усе своє земне життя і пізніше бути з Ним у вічності. Людина має спочатку «воскреснути» для нового життя, а тоді вже можна «годувати» її тією «їжею», яка буде розвивати її віру і християнські цінності.

Але як це зробити? Насамперед потрібно нам самим мати цю живу віру і живе спілкування з Ісусом. А тоді прикладом власного життя, свідченням того, як змінилося наше життя після зустрічі з живим Ісусом, познайомити дітей із Ним. Із чого ми повинні починати цей процес?

Передусім варто познайомити дітей із Божим словом — Святим Письмом, тому що воно є правдивим джерелом віри, оскільки саме там описано життя Ісуса, чого Він навчав, як Він зціляв, воскрешав мертвих, робив чудеса, а найголовніше те, що він проповідував — Євангеліє царства, що в перекладі означає «добра новина про царство Боже». Там написано, що Він зробив особисто для кожної людини, щоби вона могла жити в цьому царстві.

Як відомо з педагогіки, ефективним є таке подання інформації, коли знання пропонуються учням не в готовому вигляді, а шляхом проблемного викладу, тобто коли діти шукають відповіді на свої запитання.

Усі ці відповіді є у Святому Письмі. Варто підкреслити, що сьогодні цій Книзі вже тисячі років, а вона видається тиражами, які займають за чисельністю примірників перше місце серед усіх книг світу. Якби Святе Письмо не містило Істину, не було дійсно Богом натхненною книгою, то воно б не витримало таку перевірку часом і популярністю, а також збігом багатьох подій, описаних у ній, із історичними документами, які підтверджують їх. Не ка-

жучи вже про те, скільки людей добровільно і з радістю віддали своє життя за Христа і віру в Нього. Хіба можна було б іти на смерть за щось, що є людською вигадкою, що не є істинним вченням, яке представляє для людини таку цінність, що є більшою за власне життя?

Отже, християнське виховання потрібно почати із знайомства дітей із Божим Словом і різноаспектного доведення його істинності. А після цього потрібно вивчати це Слово і поступово відкривати істини, викладені в Святому Письмі. При цьому вчителю християнської етики потрібно заготувати посилання на історичні документи, що підтверджують правдивість Біблії і тих подій, які в ній описані, оскільки цими фактами можуть зацікавитись батьки, а педагог співпрацює із сім'єю у вихованні дітей.

Підкреслимо, що вивчення Біблії, ознайомлення дітей з історіями з життя святих, наведення християнських прикладів, показ величі Творця в красі і побудові Його творінь, роздуми над проблемними запитаннями, ведення дискусій і диспутів тощо необхідно здійснювати не лише на уроках християнської етики, а також і при вивченні матеріалу інших предметів, що дотичний до зазначених аспектів.

Слід донести до дітей, що Бог безмежно любить кожне своє творіння, кожну свою дитину, і найвищим виявом цієї любови є те, що Бог дав їй волю, свободу вибору між добром і злом. Бог хоче, щоб ми любили Його добровільно, Він не створив роботів,

які запрограмовані виконувати Його команди. Але Небесний Отець як добрий і турботливий Батько попереджає нас про наслідки нашого вибору, які подає у своїх Заповідях. Варто звернути особливу увагу на те, що Заповіді є не для того, щоб заборонити нам щось, а для того, щоби попередити про небезпеку. Адже, як написано в Святому Письмі у Посланні до Римлян 6: 23, «заплата за гріх — смерть», і йдеться тут не лише про фізичну смерть, а про духовну. Тобто дітям потрібно чітко пояснити, що кожен, хто хоч раз згрішив, заслужив на пекло, і ніякі добрі діла не можуть виправити цього, добрими ділами ми не можемо заслужити собі на помилування і Небо, бо чітко написано, що заплатою за вчинений гріх є саме смерть, а не добрі діла. І це для нас дуже погана новина.

Але, на щастя, є для нас і Добра Новина. Милість Божа настільки велика, що Він у своєму милосерді придумав План спасіння для людей, який є єдиним шляхом, іншого немає. У чому він полягає?

Тут цікавим для дітей буде наведення такої аналогії. Можна спитати: «Яким судом ти би хотів, щоб тебе судили: справедливим чи милосердним?» Відповіді будуть різні, але розкриємо суть справедливого і милосердного суду спочатку на прикладі не Божого суду, а звичайного, людського. «Уявіть собі, що ви на суді, де судять чоловіка за вбивство людини при водінні машини у нетверезому стані. За законом йому належить покарання — 7 років

позбавлення волі. Це якщо суд справедливий. А тепер уявіть, що виходить адвокат і починає переконувати суддю пробачити підсудному, оскільки той був дуже доброю людиною, перевів бабусю через вулицю і не раз давав гроші на потреби сиріт. Чи стануть ці добрі діла підставою, щоб відпустити його? Звичайно, що ні. Людський суд, можливо, є справедливим, але не є милосердним, і добрі діла підсудного, хоч скільки б їх було, ніяк не можуть скасувати вироку суду.

А тепер уявимо собі суд Божий, який може бути в одному випадку справедливим, а в другому — милосердним.

Стає перед Богом людина, а Бог запитує її: «Чим заплатиш за свій гріх?» І цей чоловік починає оправдовуватися, що в нього немає дуже тяжких гріхів, що він не такий грішний, як..., що є люди набагато грішніші за нього, що він за своє життя зробив багато добрих діл і починає їх перераховувати. Бог вислухав все це і знову запитує: «Це все добре, але чим заплатиш за свій гріх? Добрі діла не є заплатаю за гріх, за гріх є тільки одна заплата — смерть». І ця людина йде в пекло на вічну духовну смерть.

Тепер розглянемо другий випадок. Стає перед Богом інша людина. Бог запитує її: «Чим заплатиш за свій гріх?» А вона розуміє, що добрі діла не є заплатаю і відповідає: «Нічим. Я не маю чим заплатити, але я вірю в Ісуса і Його жертву за мене». І тут виходить Ісус і каже: «Я заплатив». І все, ця людина оправдана і

йде в Небо, бо за нього внесена оплата — смерть, але не власна, а Ісуса».

Тоді варто запитати в дітей: «У чому різниця між першим чоловіком і другим? Вони обидва є грішниками, але перший надіявся на себе і на свої добрі діла, а другий визнав свої гріхи, покаявся з них і прийняв замісну жертву Ісуса, що Він на хресті віддав своє життя і помер замість нього, заплатив своєю смертю замість смерти цього грішника. Отже, як бачимо, у першому випадку Божий суд є справедливим, але в другому — цей суд стає ще й милосердним».

Слід поставити дітям ще й такі запитання: «Чи може людина заплатити сама за себе?» (Як бачимо, це неможливо, бо людина зробила гріх і заплатити може тільки своєю смертю). «А, можливо, Бог може заплатити?» (Ні, платити може тільки людина, бо саме вона грішила, а не Бог). Це підводить до усвідомлення того факту, що єдиним можливим шляхом спасіння є тільки одне: «заплатити за грішну людину може лише свята людина, яка не вчинила жодного гріха. Серед нас таких немає, але премудрий Божий План спасіння приводить на світ Людину, яка є святою, і вмирає за нас на хресті. Бог стає людиною — це Ісус Христос, наш Спаситель, який дав себе прибити до хреста заради нас. Він Святий, Який бере на себе твій і мій гріх і платить Ціну. Він помирає, щоб ми не померли. А потім Він воскрес, бо Він — Бог, а гріх залиша-

ється анульованим, тому що заплата внесена, і саме тому ми тепер співаємо: «смертю смерть переміг»».

Ця бесіда є необхідною для того, щоби показати дітям, наскільки Бог їх любить, кожного з нас, що пожертвував своїм улюбленим Сином, віддавши його на хресну смерть. Про цю велич і глибину Божої любови слід говорити дітям на кожному занятті, через кожен урок християнської етики золотою ниткою має проходити любов Отця і Сина, Його жертва, на якій базується усе християнське вчення.

Також варто показати уривки з тексту Біблії, де про це прямо говориться: «Бог бо так полюбив світ, що Сина свого Єдиного родного дав, щоб кожен, хто вірує в Нього, не загинув, а жив життям вічним» (Йоана 3: 16). А в Посланні до Ефесян 2: 8–9 сказано: «Бо ви спасенні благодаттю через віру. І це не від нас: воно дар Божий. Воно не від діл, щоб ніхто не міг хвалитися». «Людина оправдовується не ділами закону, а через віру в Ісуса Христа... ніхто не оправдається ділами закону» (Галатам 2: 16). Згодом читаємо: «...бо коли законом оправдання, то тоді Христос умер даремно» (Галатам 2: 21).

Отже, необхідно донести до дітей думку, що для того, щоби спастися, треба прийняти жертву Ісуса. А як це зробити? Насамперед, визнати, що я грішна людина, покаятись і повірити в те, що Ісус помер за мене на хресті, взявши на себе мої гріхи. А по-друге, почати жити так, як Він навчає. Жити святими таїнствами;

якщо згрішив тяжким гріхом — іти до сповіді, де сам Ісус знову відновлює в цьому таїнстві наш із Ним зв'язок, та приймати як-найчастіше Тіло й Кров Господню в святому причасті. І робити добрі діла.

Слід дати дітям подумати над таким питанням: «Якщо спасаємось не ділами, а жертвою Ісуса, то навіщо робити добрі діла?». Рано чи пізно кожен, хто усвідомив, що зробив Ісус особисто для нього, не зможе вже жити по-старому. У його серці народжується нове і до цього часу непізнане почуття: велика вдячність Господу за те, що він зробив саме «для мене», і з'являється палка любов до Нього, гаряче прагнення відплатити Йому любов'ю, і жити так, як Він хоче, щоб ми жили. І аж тоді в дитини виникає ця справжня мотивація — бажання служити Господу, жити за Його заповідями, чинити добрі діла (у душі з'являється огида до гріха і чітке бажання порвати з ним назавжди) і передати цю Добру Новину тим ближнім, які ще про неї не знають. Адже до цього покликаний кожен.

Ця надзвичайну і чудесну перемену в душі людини творить Святий Дух, який сходить на неї в момент віддання Ісусу свого життя. Без Святого Духа особа може намагатися, прикладати багато зусиль, щоб не грішити і жити свято, і щоразу буде питати себе, чому знов нічого не вийшло. Своїми силами ніхто не може стати досконалим, як би він не старався. Але, на щастя, цього якраз і не потрібно робити, бо є простіший шлях: віддати себе Ісу-

сові, довіривши Йому всі сфери свого життя, і Він Своїм Святим Духом перемінить серце й розум. Цей процес оновлення душі називається метанойєю.

Наслідком народження з висоти є радість, яка, мов ясна зірка, дивним вогнем запалюється в душі, освітлюючи її небесним світлом і наповнюючи Божою любов'ю. Із серця людини спадають тягарі непростення, тривог і страхів, які вона роками носила в собі і навіть не знала, що від них можна так легко враз звільнитися. Така особа стає дійсно щасливою, навіть у цьому недосконалому світі, сповненому жорстокости, неправди і насильства, тому що вона усвідомлює найважливішу річ — тепер вона спасенна, і що б не сталося на її життєвому шляху тут, на землі, це все колись точно закінчиться, і тоді її чекає вічне щастя в Небі з Господом. Навіть такий, здавалось би, невід'ємний страх кожної живої істоти — страх смерти — втрачає свою силу. Чому? Бо до людини приходить чітке розуміння, що ніщо в цьому світі не може забрати в неї спасіння, яке їй безкоштовно подароване Ісусом, вона отримує впевненість, «що ні смерть, ні життя, ні ангели, ні князівства, ні теперішнє, ні мабутнє, ні сили, ні висота, ні глибина, ані якесь інше створіння не зможе нас відлучити від Божої любови, що в Христі Ісусі, Господі нашім» (Римлянам 8: 38–39). Це усвідомлення дає таку невимовну легкість і радість, що хочеться всіх любити і всім служити, бо цим самим ми служимо Ісусу і виявляємо любов до Нього. У цьому контексті набуває правдивого

звучання відомий вислів Св. Августина: «Сумний християнин — сумнівний християнин». Адже коли в тебе попереду щаслива вічність з Богом, ти не можеш не радіти й не нести цієї радості іншим.

Святий Дух є Духом радості, і Він хоче, щоб ми раділи. Гумор є одним із прекрасних Божих дарів, і його теж варто використовувати у процесі християнського виховання молоді.

Наступним методом донесення до дітей християнської інформації є притчі, як взяті з Біблії, так і авторські, важливо лише, щоб зміст оповіді не суперечив Слову Божому. Наприклад, така притча:

Двоє чоловіків пливли озером у човні. Човен мав парус і двоє весел, на одному з них був напис: «Праця», а на іншому — «Молитва». Спочатку дув попутний легкий вітерець. І друзі ніжилися на сонечку, відпочивали у човні, який поволі рухався по воді. Але раптом на небо набігли хмари, здійнявся сильний вітер, що віяв від берега, почалась гроза. Довелось негайно спустити парус і починати гребти веслами. Один друг спитав іншого: «Чому в тебе на веслах написано “Праця” і “Молитва”? Це якесь безглуздя, ніколи не вірив у силу молитви. Коли дійсно настає необхідність діяти, ніяка молитва не допомагає, лише праця має значення». Приятель відповів йому: «Добре, сідай за весло, на якому написано “Праця”, і щосили гребти до берега». Звісно, човен почав кружляти навколо самого себе на тому ж місці і не зрушився з

нього. Тоді інший друг взяв друге весло з надписом «Молитва» і вони почали гребти разом. Човен поплив швидко до берега. Чоловік зауважив: «Бачиш праця і молитва не можуть бути успішними одне без одного, лише спільно — дія з молитвою, коли допомагає Бог, людина досягає мети».

Ще одним дієвим методом є використання наочности, а саме — відео і короткометражних християнських фільмів. Одним із таких може бути короткий фільм про Божу любов і Його вибір принести в жертву найдорожче, Кого він мав, — свого Сина (наприкладі драматичного епізоду з життя звичайних людей).

Дієвими методами християнського виховання також є християнські художні фільми, які підходять для спільного перегляду дітей із батьками; вони повчальні, несуть цінності добра, любови й інших християнських чеснот і водночас є цікавими як для дорослих, так і для дітей, тому що в основі їх лежать різноманітні життєві сюжети, як вигадані, так і на основі реальних подій.

Зміст біблійних істин та потенціал до розвитку живої віри закладений у християнських піснях, які дуже подобаються дітям і дорослим. Колективна молитва прослави Господа в таких піснях пробуджує в кожній душі найкращі почуття, прагнення чинити добро ближнім і служити Господу в гарячому піднесенні серця.

Таким чином, для християнського виховання молодого покоління існують різні методи (ми навели приклади лише деяких із них), але дієвими ці засоби будуть лише за умови правильного

користування ними, дотримання поетапності в процесі становлення і подальшого розвитку живої віри дітей в Ісуса Христа, навченні Якого і базується все християнство. Здійснювати цей вплив необхідно не лише на уроках християнської етики, а передусім у сім'ї, а також у школі. При опрацюванні матеріалу інших навчальних предметів не можна виключати Бога з його змісту, а навпаки, доцільно внести відповідну інформацію, яка показує учням Божу присутність у створеному Ним світі.

ЛІТЕРАТУРА

Бартошевський І. Християнсько-католицька педагогія або наука о вихованю. Львів: З печатне А. В. Шийковського, 1909. 425 с.

Білецький Л. «Книга битія українського народу», як пам'ятка декларації прав українського народу. *Науковий збірник Українського вільного університету в Празі*. Прага, 1942. Т. 3. С. 77–94.

Груць Г. Релігійно-духовні цінності як умотивовані потреби розвитку особистості студентів: історичний аспект. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Вип. 35. Т. 2. С. 238–247.

Груць Г. М. Значення феномену віри у формуванні особистості студентів. *Науковий вісник. Серія «Філософія»*. Харків: ХНПУ, 2014. С. 71–89.

Зайцев П. «Книги буття», як документ і твір. *Наше минуле*. 1918. № 1.

Книги буття, 2024 — Закон Божий (Книги буття українського народу) / упоряд. та передм. В. Івашківа. Тернопіль: Підручники і посібники, 2024. 48 с.

Костомарів М. Книги битія українського народу / передм. М. Возняка. Львів-Київ: Нові шляхи, 1921. 24 с.

Костомаров М. Книги буття українського народу. *Наше минуле*. 1918. № 1. С. 7–21.

Костомаров М. І. Закон Божий (Книга буття українського народу) / упоряд., автор передм. та прим. І. Глизь. Київ: Либідь, 1991. 40 с.

Святе Письмо Старого та Нового завіту / пер. о. І. Хоменка. Львів: вид-во отців василіан «Місіонер», 2021. 1495 с.

Янівський Б. «Книги Битія» М. Костомарова. *М. Костомаров. Книги Битія Українського народу*. Авґсбург, 1947. С. 57–58.